

OBECNOŚĆ MARYI W LITURGII I POBOŻNOŚCI LUDOWEJ

Kult Matki Pana sięga samych początków liturgii chrześcijańskiej i należy do stałej Tradycji Kościoła. Z najstarszych przekazów wynika, że wspomnienie Bogarodzicy Maryi ma zawsze miejsce w tak centralnych punktach liturgii jak modlitwa eucharystyczna i chrzcielne wyznanie wiary. Poza tym wspomnienie związane jest zawsze z pamiątką Chrystusa, zwłaszcza z Jego Misterium Wcielenia. Kult maryjny od początku należał do oficjalnej liturgii Kościoła jako jej integralna część.

Kult maryjny, stanowiący wymiar kultu chrześcijańskiego, w nauczaniu posoborowym ukazuje się jako ważny element jedynego kultu Chrystusa i tylko w ramach tego jedynego kultu powinien być oddawany Matce Bożej.

Kult Matki Pana nie może być czymś autonomicznym i niezależnym od całości kultu chrześcijańskiego, który wywodzi się od Chrystusa, w Chrystusie znajduje swój wyraz i przez Chrystusa w Duchu Świętym prowadzi do Ojca. Kult maryjny ma prowadzić do kultu Chrystusa, a przez Niego do uwielbienia Trójcy Świętej. Elementy składowe kultu maryjnego w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen Gentium* (dalej: KK) sprowadzają się do miłości, uwielbienia, prośby o wstawiennictwo i naśladowania Matki Chrystusa (nr 66).

Adhortacja apostolska *Marialis cultus* (dalej: MC) Pawła VI zwraca uwagę w zakresie kultu maryjnego na soborowe wyczulenie na Tajemnicę Trójcy Świętej, a zwłaszcza tajemnicę Chrystusa¹. Przypomina, że kult maryjny musi być wybitnie chrystocentryczny. Maryja bowiem została zamierzona przez Boga ze względu na Chrystusowe dzieło zbawienia. Kult maryjny zatem odpowiada swej naturze, gdy prowadzi do głębszej znajomości i żywszego kultu Chrystusa (KK 66). Rozwijając ten temat, Adhortacja MC stwierdza, że w kulcie Maryi Panny wszystko odnosi się do Chrystusa i od Niego zależy (nr 25).

---

¹ *Jak czcić Matkę Bożą?* Adhortacja apostolska papieża Pawła VI *Marialis cultus* o należytych kształtowaniu i rozwijaniu kultu Najświętszej Maryi Panny, przygotował i wstępem opatrzył S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1984.

Tekst Konstytucji dogmatycznej o Kościele II Soboru Watykańskiego nie pozostawia wątpliwości co do tego, jakie jest miejsce Maryi, a jakie Chrystusa, w dziele zbawienia. Chrystus jest jedynym Pośrednikiem między Bogiem a ludzkością; jest Pośrednikiem w znaczeniu właściwym. Maryja jest pośredniczką w innym sensie niż Chrystus. „Dlatego to – czytamy w tym dokumencie – do Błogosławionej Dziewicy stosuje się w Kościele tytuły: Orędowniczki, Wspomożycielki, Pomocnicy, Pośredniczki. Rozumie się jednak te tytuły w taki sposób, że niczego nie ujmują one ani nie przydają godności i skuteczności działania Chrystusa, jedynego Pośrednika. Żadne bowiem stworzenie nie może być nigdy stawiane na równi ze Słowem Wcielonym i Odkupicielem; ale jak kapłaństwo Chrystusa w rozmaity sposób staje się udziałem zarówno świętych szafarzy, jak i wiernego ludu, i jak jedna dobroć Boża w rozmaity sposób rozlewa się realnie w stworzeniach, tak też jedyne pośrednictwo Odkupiciela nie wyklucza, lecz wzbudza wśród stworzeń rozmaite współdziałanie, pochodzące z uczestnictwa w jedynym źródle. Otóż Kościół nie waha się jawnie wyznawać taką podporządkowaną rolę Maryi, ciągle jej doświadcza i zaleca ją sercu wiernych, aby oni wsparci tą macierzyńską opieką, jeszcze silniej przyłączyli się do Pośrednika i Zbawiciela” (nr 62).

POSOBOROWE ZNACZENIE MARYI W LITURGII

Soborowa myśl o obecności Maryi w tajemnicy Chrystusa i Kościoła jest przyjęta i jeszcze bardziej rozwinięta w MC. Dokument ten sprawił, że „wspomnienie Matki Bożej zostało włączone w roczny cykl tajemnic Syna w bardziej organiczny sposób i w ściślejszym powiązaniu z tymi tajemnicami” (MC 2), „spojrzano na Maryję Dziewicę w pełni tajemnicy Chrystusa i zgodnie z Tradycją Kościoła uznano owo szczególne miejsce, jakie w kulcie chrześcijańskim przypada Tej, która jest świętą Bożą Rodzicielką i dostojną Towarzystką Odkupiciela” (MC 15). Święta maryjne przypadające w ciągu roku liturgicznego (MC 3-8) wpisują kult maryjny w potrójną linię jednakowo istotną: mariologiczną, chrystologiczną i eklezjologiczną².

Soborowa reforma, która otworzyła nowe perspektywy i wskazała nowe zadania zarówno dla liturgii, jak i dla mariologii, zaowocowała podkreśleniem obecności Maryi w liturgii w stopniu niespotykanym dotąd w Kościele rzymskim³. Nie chodzi o zwykłą częstotliwość występowania tematyki maryjnej w liturgii rzymskiej, która zawsze była znacząca. Dokonana przemiana ma wymiar jakościowy

² J. Lopez Martin, *Maria en la celebracion del misterio de Cristo. Los «praenotanda» de la «Collectio missarum de B. Maria Virgine»*, Marianum 49 (1987), s. 43-86.

³ I. Calabuig, *La Vergine nella liturgia: dal Vaticano II alla «Marialis cultus»*, w: *Maria nel mistero di Cristo e della Chiesa*, Bari 1980, s. 166-167.

i cechuje się zmianą spojrzenia na obecność Maryi w liturgii⁴. Jest ona rezultatem poszukiwania teologicznego uzasadnienia tej obecności⁵.

Temat obecności Maryi w liturgii dostarczył dość obfitej bibliografii, która bada przede wszystkim miejsce zarezerwowane dla Dziewicy w nowym Kalendarzu liturgicznym⁶. Zgodnie z jego wytycznymi obchodząc roczny cykl misterii Chrystusa Kościół z szczególną miłością oddaje cześć Najświętszej Matce Bożej Maryi i przedstawia pobożności wiernych. Kongregacja ds. Kultu Bożego w dokumencie na Rok Maryjny podejmując tę ideę wyjaśnia, że w ciągu roku liturgicznego Najświętsza Dziewica, przez swoje szczególne uczestnictwo w misterium Chrystusa, jest stale czczona we wszystkich okresach liturgicznych⁷. Natomiast dokument Stolicy Apostolskiej *Collectio Missarum de Beata Virgine*, powie wprost: „Kościół doświadcza nieustannie, że NMP szczególnie w świętej liturgii, jest z nim jako Matka i Pomocnica”.

PODSTAWY TEOLOGICZNE OBECNOŚCI MARYI W LITURGII

Podstawę w tym względzie stanowi soborowa reforma, głównie poprzez określenie samej natury liturgii i wskazanie na istotę związku, jaki łączy Maryję z liturgią. Można powiedzieć, że sobór w kontekście relacji Maryja – liturgia, określa liturgię jako celebrowanie zbawczego dzieła Chrystusa⁹, Maryję zaś postrzega w nie-

⁴ J. Castellano, *L'anno liturgico. Memoriale di Cristo e mistagogia della Chiesa con Maria Madre di Gesu*, ed. 2, Roma 1991, s. 203.

⁵ E. Toniolo, *Maria nella vita della Chiesa dal concilio ad oggi*, Milano 1988, s. 8-12.

⁶ J. Castellano, *La presenza di Maria nella liturgia: una giustificazione teologica*, w: *Il culto di Maria oggi. Teologia – liturgia – pastorale*, a cura di W. Beinert, Edizione Paoline, ed. 2, Roma 1985, s. 97-110; E. Toniolo, *Maria nella vita della Chiesa dal concilio ad oggi*, s. 9.

⁷ *Orientamenti e proposte per l'Anno Mariano*, Roma 1987, nr 3; J. Castellano, *L'anno liturgico*, s. 217-218; S. Czerwik, *Maryja Dziewica w rocznym cyklu obchodów tajemnic Chrystusa na podstawie „Collectio missarum de Beata Maria Virgine”* w: S. Gajek, K. Pek (red.), *Matka Jezusa pośród pielgrzymującego Kościoła*, Warszawa 1993, s. 155-185.

⁸ *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, w: *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, Poznań 1998, nr 12 (dalej: WTiP).

⁹ Tamże, nr 11: „Obecność Chrystusa w sprawowaniu liturgii. Po chwalebny wniebowstąpieniu Chrystusa dzieło zbawienia uobecnia się zwłaszcza przez sprawowanie liturgii, która słusznie uważana jest za ostatni etap historii zbawienia. Chrystus bowiem wielorako jest obecny w liturgii: jako Głowa przewodniczy zgromadzeniu kultowemu, którego członki odznaczają się królewską godnością; jako Nauczyciel głosi także teraz Ewangelię zbawienia; jako Kapłan sprawuje ofiarę nowego Prawa i działa swą mocą w sakramentach; jako Pośrednik ustawicznie się wstawia za ludźmi do Boga Ojca (por. Hbr 7,25); jako Brat pierworodny (por. Rz 8,29) łączy swój głos z głosem niezliczonych braci.

rozerwalnym związku z tym dziełem. W ten sposób Konstytucja o liturgii świętej „odślania fundament teologiczny związku Maryi z liturgią jako celebrację tajemnicy paschalnej Chrystusa”¹⁰. W tej definicji liturgii znajdujemy klucz do zrozumienia wspomnianego związku, gdyż Konstytucja czyni pojęcie misterium paschalnego kluczem do interpretacji całego kultu chrześcijańskiego. Kościół naucza, że „Chrystus oznacza i urzeczywistnia w liturgii Kościoła przede wszystkim swoje misterium paschalne” (KKK 1085). Celebując w liturgii zbawcze dzieło Boga w misterium paschalnym Chrystusa, Kościół znajduje w nim Maryję jako wewnętrznie złączoną z Synem¹¹. Treść tego związku jest niezwykle istotna dla zrozumienia natury celebracji Maryi w liturgii. Pytanie zatem o obecność Maryi w liturgii wiąże się ściśle z pytaniem o Jej związek z misterium paschalnym¹². Obecność Maryi w liturgii wiąże się także z prawdą wiary o Jej Wniebowzięciu i *communio sanctorum*.

Wprowadzenie teologiczne i pastoralne do *Collectio missarum*, wyjaśniając Jej obecność w misterium liturgii stwierdza, że „Liturgia rzymska, zgodnie z normami Kalendarza ogólnego, dość często w ciągu roku liturgicznego daje wiernym sposobność wspominania o udziale Najświętszej Maryi Panny w misterium zbawienia. Znakomite zaś świadectwa pobożności maryjnej znajdują się nie tylko w Mszałe Rzymskim i w Liturgii Godzin, lecz i w innych księgach liturgicznych, zawierających specjalne obchody dla uczczenia pamięci pokornej i chwalebnej Matki Chrystusa” (nr 3).

„Najświętsza Maryja na mocy Bożego planu, ze względu na misterium Chrystusa i Kościoła «wkroczywszy głęboko w dzieje zbawienia», na różne i przedziwne sposoby czynnie uczestniczyła w tajemnicach życia Chrystusa” (WTiP nr 5). „Z tymi wydarzeniami zbawczymi Maryja jest najgłębiej złączona. Dlatego liczne formularze mszalne, z których wiele odznacza się charakterem starożytnym i wartością liturgiczną, czcąc misteria Chrystusowego dzieciństwa, przypominają i nasświetlają również udział Jego Matki” (WTiP nr 8).

Obecność Maryi w liturgii podkreślona jest szczególnie w tych okresach roku kościelnego, w uroczystościach i w tych świętach Pańskich, których treścią są wydarzenia zbawcze ze szczególnym uwzględnieniem Matki Pana i odwrotnie: treść uroczystości, świąt i wspomnień wyraźnie maryjnych harmonizuje z jedynym rokiem Pana, bo w treści tej mieszczą się te wydarzenia, które bądź prowadzą do misterium wcielenia Chrystusa bądź z niego wynikają (Niepokalane Poczęcie, Wniebowzięcie).

Wierni zaś, przyjmujący słowo wiary i uczestniczący w liturgicznych obrzędach «w Duchu», spotykają się ze Zbawicielem i włączają się żywo w zbawcze wydarzenia”.

¹⁰ KL 6-7.

¹¹ Stefano De Fiores, *Maria nella teologia contemporanea*, Roma 1991, s. 225-231.

¹² J. Górzyski, *Obecność Maryi w tajemnicy paschalnej Chrystusa w świetle wybranych formularzy Collectio Missarum de Beata Maria Virgine*, *Seminare* 18(2002), s. 41-65.

Misterium liturgii „z natury swej wytwarza, udoskonala i wyraża komunię nie tylko z Kościołami całego świata, lecz i z mieszkańcami nieba: z Aniołami i Świętymi, a przede wszystkim z chwalebnią Bogarodzicą”. W oparciu o powyższe podstawy teologiczne Urząd Nauczycielski Kościoła wyjaśnia, że Kościół „jednocząc się głęboko z Najświętszą Panną i naśladowując Jej ducha pobożności, sprawuje Boskie misteria, «przez które Bóg otrzymuje doskonałą chwałę, a ludzie uświęcenie»:

- złączony z Jej głosem, błogosławi Boga Ojca i wielbi Go hymnem uwielbienia;
- razem z Nią pragnie słuchać Bożego słowa i stale rozważać je w sercu;
- razem z Nią pragnie stać się uczestnikiem paschalnej tajemnicy Chrystusa i złączyć się z dziełem odkupienia;
- naśladowując Ją modlącą się z Apostołami w Wieczerniku, wyprasza ustawicznie dar Ducha Świętego;
- wzywa Jej wstawiennictwa, ucieka się pod Jej obronę, prosi Ją, by nawiedzała lud wierny i napelniała go darami łaski;
- razem z Nią, łaskawą Opiekunką swej drogi, z ufnością idzie na spotkanie Chrystusa” (WTiP nr 13).

Tę obecność Maryi w liturgii podkreślają dokumenty posoborowej odnowy liturgicznej. Podstawą teologiczną tej obecności jest, jak stwierdza WTiP, zasada, zgodnie z którą „Najświętsza Maryja na mocy Bożego planu, za względu na misterium Chrystusa i Kościoła «wkroczywszy głęboko w dzieje zbawienia», na różne i przeźwyczące sposoby czynnie uczestniczyła w tajemnicach życia Chrystusa” (nr 5).

OBECNOŚĆ MARYI W MISTERIUM LITURGII CELEBROWANEJ W „CZASIE KOŚCIOŁA”

Błogosławiona Dziewica Maryja zajmuje ważne miejsce w liturgii sprawowanej w „czasie Kościoła”; wyznają to jednomyślnie liturgie Kościoła Wschodniego i Zachodniego, które wiele miejsca poświęcają na wspomnienie o Niej w modlitwach eucharystycznych¹³.

Każda Eucharystia sprawowana w „czasie Kościoła” to liturgia ziemi złączona z liturgią nieba (Ap 5, 8). W liturgii nieba obok uwielbionego Chrystusa bierze udział wniebowzięta Maryja. Tak, jak Chrystus wszedł „do samego nieba, aby teraz wstawiać się za nami przed obliczem Boga” (Hbr 9, 24), podobnie i Jego Matka wzięta do nieba „poprzez swoje wieloletnie wstawiennictwo ustawicznie zjednuje nam dary zbawienia wiecznego” (KK 62). Maryja „jest obecna w Ofierze eucharystycznej na miarę więzi, jaka łączy tę Ofiarę z liturgią nieba (...). Jako naj-

¹³ J. M i a z e k, *Trójca Święta a Maryja w liturgii rzymskiej*, *Salvatoris Mater* 2(2000)3, s.113-129; E. M. T o n i o l o, *Nota bibliografica su „Maria e l'Eucaristia*, w: *Maria e l'Eucaristia*, a cura di E. M. Toniolo, Roma 2000, s. 309-330.

bliższa Chrystusowi i nasza Matka ustawicznie wstawia się za nami, dzięki czemu nasze celebracje eucharystyczne są bardziej owocne¹⁴. Kościół, świadomy macierzyńskiej obecności Matki swego Pana, nie celebrował nigdy Eucharystii bez wspomnienia tej wspierającej obecności. Czyni to przede wszystkim w samych Modlitwach eucharystycznych.

Modlitwa eucharystyczna zajmuje miejsce centralne w całej liturgii Kościoła, dlatego elementy maryjne w aspekcie liturgicznym mają największe znaczenie dla mariologii i czci maryjnej. Treści maryjne starokościelnych modlitw eucharystycznych w kontekście wypowiedzi o wcieleniu i o Kościele jako „świętym obcowaniu” właściwe są też w różny sposób liturgiom dzisiejszym.

Pełne czci wspomnienie Maryi w ramach chwały i dziękczynienia za wcielenie i narodzenie Pana, zawarte już w Eucharystii Hipolita († 215) brzmi dziś w sformułowanej na nowo według jego wzoru drugiej modlitwie eucharystycznej: „stał się człowiekiem za sprawą Ducha Świętego i narodził się z Dziewicy”.

Pierwsza i trzecia Modlitwa eucharystyczna Mszału Rzymskiego wiąże się z prefacją zmienną stosownie do roku liturgicznego. Daje ona ze swej strony wyraz uwielbieniu Maryi nie tylko w Jej święta, ale też w niedziele (Pf 2), w adwencie (Pf 2) oraz Narodzenie Pańskie.

Bardziej jeszcze znamienne jest uczczenie Maryi w Modlitwach eucharystycznych w kontekście ich wypowiedzi eklezjologicznej. U Hipolita pneumatologiczno-eklezjologicznym punktem wyjścia jest prośba, aby Duch Święty uświęcił złożone dary i tych, którzy z nich otrzymują, a dalej prośba, by wszyscy stali się jednością w Duchu, aż do zjednoczenia Kościoła niebieskiego i ziemskiego ku chwale Boga. W podobny sposób *Kanon Rzymski* w modlitwie *communicantes* mówi, zgodnie z artykułem wiary o świętych obcowaniu, o łączności wiernych zebranych na Eucharystii z Maryją i świętymi w niebie¹⁵: „Zjednoczeni z całym Kościołem, ze czcią wspominamy najpierw pełną chwały Maryję zawsze Dziewicę, Matkę Boga i Pana naszego Jezusa Chrystusa...” Należy zaznaczyć, że wspomnienie *Theotokos* w *Kanonie Rzymskim* poprzedza tradycję wprowadzania świąt maryjnych do kalendarza. Wspomnienie obecności Maryi znajduje się we wszystkich Modlitwach eucharystycznych. Wspomnienie zaś tajemnicy dnia w Modlitwach eucharystycznych II i III, w odpowiednie święta, wskazuje na związek Maryi z tajemnicą Chrystusa i Kościoła. V Modlitwa eucharystyczna nawiązuje do *Kanonu Rzymskiego* gdy stwierdza: „Zjednoczeni z Najświętszą Dziewicą Maryją, z apostołami i męczennikami i wszystkimi świętymi wychwalamy Ciebie w Chrystusie, Twoim Synu i naszym Panu”. To wspomnienie pozwala lepiej zrozumieć prawdę, iż Maryję wspo-

¹⁴ B. Pylak, *Maryja a tajemnica Eucharystii*, w: *Niepokalana*, red. B. Pylak i Cz. Krakowiak, Lublin 1988, s. 46.

¹⁵ J. Jungmann, *Missarum sollemnia*, Bd. 2, Wien 1952, s. 215.

minamy nie z powodów historycznych lub przypadkowych, ale jako wynik pewnej wewnętrznej konieczności, gdyż uobecniając w Eucharystii dzieło zbawienia, dokonane przez Boga w Chrystusie mocą Ducha Świętego, nie możemy nie wspomnieć Matki Odkupiciela, która z misterium tym jest ściśle złączona.

Bizantyjska zaś liturgia eucharystyczna poleca kapłanowi przed *ikonostasem* odmawiać jeszcze przed rozpoczęciem celebracji dwa *troparia* maryjne¹⁶. Jedno z nich zwraca się do Matki Bożej jako do „źródła miłosierdzia” i brzmi następująco: „Bogarodzico, źródło miłosierdzia, uczyni nas godnymi litości. Spójrz na grzeszny lud [i] okaż, jak zawsze Twoją moc, bo w Tobie mamy nadzieję, do Ciebie wołamy jak kiedyś Gabriel, wódz [sił] bezcielesnych: Ciesz się”¹⁷.

W liturgii bizantyjskiej Obrzęd przygotowania chleba na patenie do konsekracji, na której celebrans układa poszczególne części, ma głęboką symbolikę maryjną. Podczas owej *proskomidii*, przygotowywane są części chleba na *diskosie* (pateńce), które są przedstawieniem ikony całego Kościoła. Centralne jej miejsce zajmuje Baranek. Po prawej stronie partykuły symbolizującej Chrystusa celebrans układa największą część, która symbolizuje Maryję, Bogarodzicę (*Panagia*). Temu gestowi towarzyszy następująca modlitwa: „Ku czci i na pamiątkę Błogosławionej, chwalebnej naszej Pani, Matki Bożej i zawsze Dziewicy Maryi; przez jej modlitwy przyjmij Panie tę ofiarę na Twój niebieski ołtarz”¹⁸.

Najważniejsze teksty maryjne znajdują się w Modlitwie eucharystycznej, czyli anaforze. Po obrzędzie przeistoczenia celebrans odmawia modlitwę: „Spraw, abyśmy znaleźli miłosierdzie i łaskę ze wszystkimi świętymi (...). A nade wszystko z Najświętszą, Przczystą, Błogosławioną i pełną chwały Panią naszą, Bogarodzicą i zawsze Dziewicą Maryją”¹⁹. Ponadto Maryja zajmuje szczególne miejsce w Obrzędzie i modlitwach Komunii świętej. Liturgia bizantyjska proponuje wiernym odmawianie specjalnych modlitw do Maryi podczas Obrzędu Komunii świętej. Również ta obecność Maryi podkreślona jest w Liturgii Godzin. Można uogólniając powyższe analizy stwierdzić, że Maryja przenika i jest obecna w codziennym oficjum i w każdym sprawowaniu Eucharystii Kościoła Wschodniego. Obecność Bogaro-

¹⁶ E. Jungclaussen, *Cześć Maryi w Kościele Wschodnim*, w: *Cześć Maryi dzisiaj*, red. W. Beinert, Warszawa 1992, s. 63-66; G. M. Bartosik, *Kult Maryi w liturgii bizantyjskiej*, *Seminare* 18(2002), s. 67-84.

¹⁷ J. Czerski, *Boska liturgia św. Jana Chryzostoma. Wprowadzenie liturgiczno-biblijne do liturgii eucharystycznej Kościoła Wschodniego*, Opole 1998, s. 59; G. M. Bartosik, *Kult Maryi w liturgii bizantyjskiej*, s. 77.

¹⁸ G. M. Bartosik, *Kult Maryi w liturgii bizantyjskiej*, s. 77; J. Tofiluk, *Przez Jezusa do Maryi w perspektywie prawosławnej*, w: *Przez Jezusa do Maryi*, red. S. C. Napiórkowski, K. Pek, Częstochowa-Licheń 2002, s. 198-200.

¹⁹ G. M. Bartosik, *Kult Maryi w liturgii bizantyjskiej*, s. 78.

dzicy podczas wszystkich nabożeństw i podczas udzielania wszystkich sakramentów jest potwierdzona przez Eucharystię.

Należy stwierdzić, że nawet gdy obecność Maryi w liturgii rzymskiej jest tradycyjna, to jednakowoż nie można tego powiedzieć w odniesieniu do jej ujęcia teologicznego. W tym względzie należy zauważyć, że problematyka ta jest relatywnie nową refleksją, która coraz bardziej buduje dla niej fundamenty teologiczne, zaś efektywnie obszerny temat obecności Maryi odnajdywany jest w eucharystii.

Wspólną cechą mariologicznych podręczników jest to, że rozwodzą się o maryjnej pobożności i kulcie maryjnym, ale rzadko i na krótko zatrzymują się nad fundamentami relacji pomiędzy Maryją a liturgią. Można jednakże powiedzieć, że refleksja teologii, co do tego zagadnienia jest dopiero u początku drogi.

Świadomy tej luki J. Castellano²⁰ podejmuje się próby znalezienia odpowiedniej podstawy teologicznej, która uzasadniałaby odniesienie liturgiczne do Matki Pana. Autor ten znajduje ów fundament w tekście soborowym odnośnie do obecności Maryi w roku liturgicznym, który to tekst wskazuje na ścisłą wspólnotę – komunię Matki Boga z Chrystusem i Kościołem. Wspomniany autor odwołuje się do Konstytucji o liturgii Soboru Watykańskiego II, która poucza, że „obchodząc ten uroczysty cykl misterii Chrystusa, Kościół święty ze szczególną miłością oddaje cześć Najświętszej Matce Bożej Maryi, która nierozzerwalnym węzłem związana jest ze zbawczym dziełem swojego Syna. W Niej Kościół podziwia i wysławia wspaniały owoc Odkupienia i jakby w przezroczystym obrazie z radością ogląda to, czym cały pragnie i spodziewa się być” (KL 103)²¹.

Podstawą wspomnienia Maryi w liturgii jest to, że jest Ona częścią *anamnesis*, uobecnienia zbawczego dzieła Chrystusa, z którym jest związana nierozzerwalnym węzłem. Dlatego gdy w „czasie Kościoła” aktualizuje się sakramentalnie paschalna tajemnica Chrystusa, aktualizuje się również obecność Maryi w tej tajemnicy, z którą jest Ona nierozzerwalnie związana²².

Skoro istotnie liturgia jest „pamiętką, ponowionym przeżyciem i urzeczywistnieniem zbawczego dzieła Chrystusa, to z tego wynika słusznie, że w liturgii jest wspomniana także Dziewica Maryja, gdyż w tym zbawczym dziele była nierozzerwalnie złączona”²³. A z drugiej strony, jeśli w liturgii Chrystus zawsze jednoczy ze sobą Kościół jako najbardziej umiłowaną Oblubienicę, to właśnie w Maryi znajduje jego doskonały wzór. Znajduje go w wierze, w miłości i doskonałej jedności z

²⁰ J. Castellano, *(Beata) Vergine Maria*, w: *Nuovo dizionario di liturgia*, a cura di D. Sartore e A. M. Triacca, Edizione Paoline, Roma 1984, s. 1553-1580.

²¹ J. Castellano, *La presenza di Maria nella liturgia*, s. 102.

²² J. Sroka, *Liturgiczna odnowa kultu maryjnego*, w: „*Błogosławić mnie będą*”. Adhortacja Pawła VI „*Marialis cultus*”, pod red. S.C. Napiórkowski, Lublin 1990, s. 117.

²³ J. Castellano, *La presenza di Maria nella liturgia*, s. 102-103.

Chrystusem, czyli w wewnętrznej dyspozycji z którą Kościół jako najbardziej umiłowana Oblubienica ściśle jednoczy się z Panem, wzywa Jego imienia i za Jego pośrednictwem oddaje wieczną cześć Ojcu (por. MC 16).

Owe zasady chrystologiczne i eklezjologiczne nie dają jeszcze pełnej odpowiedzi, ponieważ chciałoby się wiedzieć, w jaki sposób Maryja jest obecna w misterium paschalnym urzeczywistnianym w Kościele zwłaszcza poprzez Eucharystię²⁴. Maryja nie bierze udziału w Ofierze eucharystycznej na nasz sposób, zwany sakramentalnym, gdyż uczestniczy w tajemnicy paschalnej w sposób doskonały. Dlatego Jej udział w Ofierze eucharystycznej jest faktem na miarę łączności i zależności Ofiary eucharystycznej od liturgii nieba, która przerasta swoją doskonałością liturgię sprawowaną w „czasie Kościoła”. Jest to udział bardziej istotny, bo znajduje się u podstaw naszej Ofiary eucharystycznej; a będzie on dla nas bardziej jasny i zrozumiały, gdy teologia opracuje zagadnienie relacji ofiary nieba do naszej ofiary Kościoła²⁵.

Nasuwać się tu dwie odpowiedzi na to pytanie. Pierwsze postrzega Maryję Dziewicę w perspektywie dopełnienia i zwycięstwa w misterium paschalnym.

Paschalne formularze *Collectio*, które pozwalają mówić o obecności Maryi w Misterium Paschalnym, wiąże się z nieskazitelną wiarą Maryi. Z tekstów tych wynika, że Maryja uczestniczyła w Tajemnicy Paschalnej przez wiarę, tak jak przez wiarę uczestniczyła w Tajemnicy Wcielenia i we wszystkich innych tajemnicach zbawczych Jej Syna. Jan Paweł II naucza w Encyklice *Redemptoris Mater*, że w swojej pielgrzymce Maryja przeżywała swoistą „kenozę” wiary: „Przez tę wiarę Maryja jest doskonale zjednoczona z Chrystusem w Jego wyniszczeniu (...), u stóp Krzyża Maryja uczestniczy przez wiarę we wstrząsającej tajemnicy tego wyniszczenia. Jest to chyba najgłębsza w dziejach człowieka «kenoza» wiary. Przez wiarę Matka uczestniczy w śmierci Syna – a jest to śmierć odkupieńcza” (nr 18). Tekst natomiast prefacji pierwszego paschalnego formularza zawiera stwierdzenie, że Zmartwychwstanie jest wywyższeniem wiary Maryi, ale przede wszystkim tekst ten wskazuje na istotę powiązania „przez wiarę” Matki Jezusa z Jego zmartwychwstaniem. Kluczowe stwierdzenie tejże prefacji mówi, że NMP „*quae filium credendo concepit, eius resurrectionem credendo expectavit*”²⁶. Inne teksty paschalne, przyjmując tę prawdę za oczywistą, wskazują na wiarę Maryi jako wzór uczestniczenia przez wiarę w Misterium Paschalnym. Jej wiara, mająca cechę stałości i niezmienności

²⁴ Stefano De Fiores, *Maria nella teologia contemporanea*, s. 227.

²⁵ B. Pylak, *Maryja a tajemnica Eucharystii*, s. 42-43; A. Amato, *Eucarestia*, w: *Nuovo dizionario de mariologia*, ed. 3, Milano 1988, s. 527-541; A. Valentini, *Maria nella comunita delle origini che celebra l'Eucarestia*, w: *Maria e l'Eucarestia*, red. E. M. Toniolo, Roma 2000, s. 11-38.

²⁶ *Collectio Missarum de Beata Maria Virgine*, Editio Typica, Liberia Editrice Vaticana 1987, nr 15: *Beata Maria in Resurrectione Domini*, s. 64.

– jak nauczają ojcowie Kościoła i współczesne Magisterium Kościoła – pozwoliła Jej na uczestnictwo w tajemnicy zmartwychwstania tak, jak uczestniczyła Ona w tajemnicy Wcielenia²⁷.

W święta i wspomnienia Maryi roku liturgicznego Kościół celebrytuje urzeczywistnienie, spełnienie Misterium Paschalnego w pełnej formie w Jej życiu, podobnie do Jej Zmartwychwstałego Pana, który dokonał Jej przejścia w ciele i duszy, przejścia paschalnego ze śmierci do życia. Święta maryjne są uobecnieniem Misterium Paschalnego, w którym celebrytuje się pełne zwycięstwo Kościoła jako Ciała Chrystusowego²⁸.

WTiP w tym względzie wyjaśnia: „Kościół ze szczególną czcią celebrytuje przede wszystkim to, czego Bóg dokonał w paschalnej tajemnicy Chrystusa, a obchodząc te wydarzenia, spotyka Matkę głęboko zjednoczoną z Synem: w męce Syna Błogosławiona Dziewica «najgłębiej ze swym Jednorodzonym współcierpiała i z ofiarą Jego złączyła się maczynym duchem, z miłością godząc się, aby doznała ofiarniczego wyniszczenia żertwa z Niej zrodzona» (KK 59); w Jego zmartwychwstaniu została napełniona weselem; po Jego wstąpieniu do nieba, modląc się w Wierczniku razem z Apostołami i z pierwszymi uczniami, błagała «o dar Ducha, który podczas zwiastowania już Ją zacięnił» (nr 10). Wniebowzięcie Maryi jest finałem Jej uczestnictwa w Misterium Paschalnym Jezusa Chrystusa.

„Wzięta w chwale do nieba i wyniesiona u boku Syna, Króla królów i Pana panujących (por. Ap 19, 16), również nie zaprzestała zbawczego zadania powierzono sobie przez Boga Ojca, «lecz poprzez wielorakie swoje wstawienictwo ustawicznie zjednuje nam dary zbawienia wiecznego». Kościół zaś, który złączony więzią z Maryją, z Nią i tak jak Ona «chce przeżywać tajemnicę Chrystusa», ciągle doświadcza, że Najświętsza Panna nieustannie, lecz szczególnie w świętej liturgii, jest z nim jako Matka i Pomocnica” (WTiP 12).

Przejście Maryi do chwały Syna nie osłabiło Jej związku z nami w *communio sanctorum* i nie zmniejszyło Jej zaangażowania na rzecz tych, za których zmarł Jej Pierworodny Syn²⁹. Sobór Watykański II uczy: „To zaś macierzyństwo w ekonomii łaski trwa nieustannie (...). Albowiem wzięta do nieba, nie zaprzestała tego zbawczego zadania, lecz poprzez wielorakie swoje wstawienictwo ustawicznie zjednuje nam dary zbawienia wiecznego. Dzięki swej macierzyńskiej miłości opiekuje się braćmi Syna swego, pielgrzymującymi jeszcze (...). Dlatego to do Błogosławionej

²⁷ J. G ó r z y ń s k i, *Obecność Maryi w tajemnicy paschalnej Chrystusa w świetle wybranych formularzy „Collectio Missarum de Beata Maria Virgine”*, s. 44.

²⁸ T. F e d e r i c i, *Anno liturgico*, w: *Dizionario del Concilio Ecumenico Vaticano II*, Roma–Udine 1969, kol. 605.

²⁹ S. C. N a p i ó r k o w s k i, *Matka mojego Pana*, Opole 1988, s.187.

Dziewicy stosuje się w Kościele tytuły: Orędowniczki, Wspomożycielki, Pomocnicy, Pośredniczki” (KK 62).

Obok takiego ujęcia, które stawia Dziewicę wewnątrz Misterium Paschalnego uobecniającego się w Kościele, drugie ujęcie wskazuje na duchową obecność Maryi w liturgii, wynikającą z prawdy o Jej Wniebowzięciu i *communio sanctorum*. Uściślenia teologiczne co do obecności Maryi w liturgii wydają się trudne na obecnym etapie. Wystarczy podkreślić to, że w liturgii dokonuje się komunii duchowa z Maryją. Jej więź z Chrystusem pozwala nam na komunię z Nią w Nim, a ciągle nieprzerwany strumień Jej wstawiennictwa poprzez Kościół jednoczy Maryję z wszystkimi chrześcijanami. Być może dodatkowe wyjaśnienia nie są wykluczone, nawet jeśli to misterium obecności nie da się sprowadzić do jasnych i wyraźnych wyobrażeń, pojęć. Współczesna interpretacja teologiczna zamierza wytłumaczyć obecność Maryi w kontekście misterium Jej cielesnego Wniebowzięcia. Wniebowzięcie jest dla Maryi zaczątkiem nowego życia, obecność duchowa nie łączy się z uwarunkowaniem czasowymi i przestrzennymi, ale jest dynamicznym działaniem zdolnym osiągnąć *hic et nunc* Jej dzieci.

Taka interpretacja winna zmierzyć się z teologią obecności sakramentalnej, zwłaszcza eucharystycznej, poddając weryfikacji obecność Maryi w liturgii, gdyż wypukła ona prymat jedyne go Pośrednika zbawienia, a razem stanowi jedność z uwielbionym Panem, który w pełni dokonał przejścia do wiecznej Paschy.

Pomimo istotnego wkładu posoborowych prac odnośnie do obecności Maryi w liturgii, ta dziedzina pozostaje wciąż otwarta na dalsze badania historyczne, teologiczne i liturgiczne. Konieczne jest zbadanie relacji pomiędzy różnymi treściami maryjnymi formularzy liturgicznych, refleksji teologicznej wpisanej w relację pomiędzy liturgią a ludową pobożnością maryjną oraz podejścia do liturgii na poziomie epistemologicznym jako *locus theologicus*. Liturgia bowiem zajmuje poczesne miejsce wśród źródeł teologicznych, z których teologowie czerpią światło nieodzowne dla budowania teologii. Tym *locus theologicus* w liturgii rzymskiej, które może wiele wniesić dla szukania odpowiedzi na temat obecności Maryi w liturgii, jest wydane *Collectio Missarum de Beata Virgine*, zawierające 46 formularzy rozdzielonych na okresy roku liturgicznego. Hermeneutyka owych formularzy wskazuje, iż stanowią one *locus theologicus* posoborowego nauczania Kościoła o „nierozzerwalnym związku między Najświętszą Maryją Panną a Chrystusem i Jego Kościołem”.

OBECNOŚĆ MARYI W POBOŻNOŚCI LUDOWEJ

O ile obecność Maryi w liturgii jest problemem nowym i szuka swych uzasadnień teologicznych, o tyle obecność Maryi w pobożności ludowej jest tradycyjna i nie budzącą zastrzeżeń.

„Znakomite zaś świadectwa pobożności maryjnej znajdują się nie tylko w Mszałe Rzymskim i w Liturgii Godzin, lecz i w innych księgach liturgicznych, zawierających specjalne obchody dla uczczenia pamięci pokornej i chwalebnej Matki Chrystusa” (WTiP 3). Te świadectwa znajdują się także w pobożności ludowej doświadczającej obecności Maryi w sanktuariach, ikonach, pielgrzymkach, peregrynacjach, nabożeństwach maryjnych³⁰. Papież Jan Paweł II w Liście do Metropolity Warmińskiego z okazji 125. rocznicy objawień Matki Bożej w Gietrzwałdzie pisze: „W duchu pielgrzymuję do tego Sanktuarium, aby tak jak przed dwudziestu pięciu laty stanąć pośród czcicieli Maryi i dziękować Jej za obecność i matczyną opiekę”³¹. W swoim nauczaniu Jan Paweł II często mówi o sanktuariach poświęconych Matce Bożej, wskazując na nie jako miejsca szczególnej Jej obecności w życiu Kościoła³². W nich lud Boży szuka spotkania z Bogarodzicą, aby w zasięgu matczynej obecności Tej, „która uwierzyła” znaleźć umocnienie swojej wiary. List Episkopatu Polski, wydany na zakończenie Roku Maryjnego 1988, mówiąc o pobożności maryjnej, akcentuje obecność Maryi: „Maryja jest obecna jako Ta «błogosławiona, która uwierzyła» (RM 25), (...) uczestniczy w życiu Kościoła”³³. Biskupi polscy w Liście pasterskim w 1980 r. przed świętem Matki Bożej Jasnogórskiej zwracają uwagę na obecność Maryi w formach pobożności maryjnej: „Ta, która przemawiała pieśnią na ustach praojców, przemówiła w swoim czasie tym Wizerunkiem, poprzez który wyraziła się Jej macierzyńska obecność w życiu Kościoła i ojczyzny”³⁴. W innym Liście na rozpoczęcie Roku Maryjnego 1987 biskupi wyjaśniają wiernym, że „przyjdzie Maryja w obrazie nawiedzenia do naszych domów,

³⁰ A. P i z z a r e l l i, *Presenza di Maria nella spiritualita christiana*, w: *Nuovo dizionario di mariologia*, a cura di S. De Fiore e S. Meo, Cinisello Balsamo, Edizioni Paoline, 1985, capitolo X, T e n z e, *La presenza dinamica di Maria nella vita spirituale*, Roma 1983.

³¹ *List Ojca Świętego z okazji 125. rocznicy objawień Matki Bożej w Gietrzwałdzie*, Watykan, 24 czerwca 2002 r.

³² Kongregacja Kultu Bożego, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego*, Rzym 1987, nr 73.

³³ *List Episkopatu Polski na zakończenie Roku Maryjnego*, Warszawa, 6 października 1988, w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła. Dokumenty*, Warszawa 1990, s. 201-202.

³⁴ *List pasterski Episkopatu Polski przed świętem Matki Bożej Jasnogórskiej w piątym roku przygotowania do 600-lecia obecności Jej Cudownego Obrazu na Jasnej Górze*, Opole, 28 czerwca 1980, w: *Matka Odkupiciela*, s. 181.

abyśmy mogli się z Nią spotkać już nie tylko w świątyni, ale w naszej codziennej rzeczywistości”³⁵. Przychodzi do nas Matka – Pośredniczka, nawiedzi nasze rodziny, te małe „domowe Kościoły” Jej Syna. Ikona Matki Bożej jako znak Jej obecności wśród ludu³⁶. Formy ludowej pobożności maryjnej pozwalają wiernym odczuć macierzyństwo duchowe Maryi i doświadczyć Jej troskliwej obecności. Lud szuka więzi z Maryją w swej podmiotowej sytuacji życia codziennego. W swych potrzebach i postanowieniach, często pełnych lęku i przeciwieństw, zwraca się bezpośrednio do Maryi i w tej bezpośredniości przeżywa Jej tajemnicę obecności. Jednak te formy winny być ukierunkowane na źródła wiary, na liturgię i kierownictwo Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Na temat kultu maryjnego listy pasterskie publikowali biskupi holenderscy, szwajcarscy, amerykańscy, filipińscy, chorwaccy, meksykańscy, polscy. Z wszystkich wynika, że pobożność maryjna oczyszczona z elementów negatywnych powinna być mocą dla autentycznego życia chrześcijańskiego i dojrzałej wiary.

Najnowszy dokument Urzędu Nauczycielskiego Kościoła poucza wszystkich synów Kościoła, aby przy pomocy pobożnych ćwiczeń, które Kościół aprobuje i poleca, rozwijali pobożność osobistą i wspólnotową. Kult liturgiczny, pomimo jego wagi obiektywnej i jego wartości niezastąpionej, jego skuteczności wzorcowej i jego aspektu normatywnego, nie wyczerpuje wszystkich możliwości działania ludu Bożego, aby wyrazić swoją cześć ku Najświętszej Matce Pana³⁷.

Pobożność ludowa, która zwraca się do Dziewicy Maryi, różnorodna w swoich formach wyrażen i głęboka w swoich motywacjach, jest powszechnym i godnym uwagi eklezjalnym dziełem. Ona wypływa z wiary i miłości ludu Bożego do Chrystusa, Odkupiciela rodzaju ludzkiego, i ze zrozumienia misji, jaką w porządku zbawienia, Bóg powierzył Maryi z Nazaretu, gdzie Dziewica Maryja jest nie tylko Matką Pana i Zbawiciela, lecz w porządku łaski również Matką wszystkich ludzi (nr 183).

Stąd wspomniany dokument wyjaśnia, że wierni łatwo pojmują żywotną więź, która łączy Syna z Matką. Oni wiedzą, że Syn jest Bogiem, i że Ona, Matka, jest także ich matką. Z tego wnioskuje o niepokalanej świętości Dziewicy i we wszystkim czczą Ją jako chwalebłą Królową w niebie, są pewni, że Maryja miłosierna wstawia się w ich potrzebach; przyzywają więc Jej wstawiennictwa z wielkim zaufaniem. Najubożsi szczególnie czują Jej bliskość. Wiedzą, że Ona tak jak oni zna-

³⁵ List pasterski Episkopatu Polski z okazji Roku Maryjnego ogłoszonego przez Ojca Świętego Jana Pawła II, Włocławek, 20 czerwca 1987, w: *Matka Odkupiciela*, s. 199.

³⁶ Kongregacja Kultu Bożego, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego*, nr 93.

³⁷ Congregation pour le Culte Divin et la Discipline des Sacraments, *Directoire sur la piété populaire et la liturgie. Principes et orientation*, Cité du Vatican, Décembre 2001, nr 183-207: La vénération envers la sainte Mère du Seigneur.

ła ubóstwo, kiedy cierpiała, i kiedy dała świadectwo cierpliwości i łagodności. Wyrażają Jej współczucie w cierpieniu, jakiego doświadczyła w chwili ukrzyżowania i śmierci swojego Syna, i razem z Nią cieszą się ze zmartwychwstania Jezusa. Z wielką radością obchodzą Jej święta, chętnie uczestnicząc w procesjach ku Jej czci, oraz udają się w pielgrzymkach do sanktuariów Jej poświęconych, lubią wyspiewywać Jej chwałę i oddają Jej hołdy składając śluby. Wreszcie, nie pozwalają Jej obrażać i spontanicznie biorą Ją w obronę przeciw tym, którzy odmawiają oddawania Jej czci.

Dla wydobycia pełnego obrazu obecności Maryi w pobożności ludowej muszą być właściwie ocenione Jej relacje do liturgii. Te zaś relacje pomiędzy liturgią a maryjną pobożnością ludową muszą być ustalone w świetle zasad i norm, które Urząd Nauczycielski Kościoła ogłosił na temat pobożnych ćwiczeń odnoszących się do Dziewicy Maryi. Należy je brać pod uwagę w zakresie tworzenia nowych form ćwiczeń duchownych, albo gdy potrzeba przystąpić do odnowy tych, które już istnieją.

Podstawowym i fundamentalnym wskazaniem Urzędu Nauczycielskiego na temat tych pobożnych ćwiczeń jest to, że one muszą być zorientowane ku „temu centrum jedynego kultu nazywanego poprawnie chrześcijańskim, ponieważ to od Chrystusa on bierze swój początek i swoją skuteczność, w Chrystusie znajduje swoje pełne wyrażenie i przez Chrystusa w Duchu Świętym prowadzi do Ojca” (MC, wstęp). W ten sposób pobożne ćwiczenia celebrowane ku czci Dziewicy Maryi muszą zawierać właściwą metodologię, ujawniającą się w takich zasadach, jak:

1) Zasada trynitarna, która wyróżnia i kwalifikuje kult składany Bogu, Ojcu, Synowi i Duchowi Świętemu, objawiony w Nowym Testamencie.

2) Zasada chrystologiczna podkreślająca, że element chrystologiczny jest zasadniczym składnikiem tego kultu i akcentuje jedyne i niezbędne pośrednictwo Chrystusa.

3) Zasada pneumatologiczna, ponieważ każda autentyczna forma pobożności pochodzi od Ducha i jest wypełniona w Duchu.

4) Zasada eklezjologiczna podkreślająca, że ochrzczeni, którzy tworzą lud Boży, modlą się zgromadzeni w imię Pana (Mt 18, 20) i są zjednoczeni we wspólnocie Świętych.

5) Zasada biblijna: nabożeństwa winny stale odwoływać się do Pisma świętego, interpretowanego w ramach świętej Tradycji, we wszystkim co zgodne z wyznawaniem wiary katolickiej w jej integralności, szanując przy tym wymagania ruchu ekumenicznego.

6) Zasada antropologiczna, biorąca pod uwagę aspekty psychologiczne wyrażeń kultycznych, w taki sposób, że te ostatnie stanowią odbicie poprawnej koncepcji osoby ludzkiej a formy pobożności maryjnej odpowiadają na ich wymagania.

7) Zasada eschatologiczna, uwydatniająca wymiar eschatologiczny życia, który jest zasadniczy w przesłaniu Ewangelii.

8) Zasada misyjna, która podkreśla charakter misyjny Kościoła, a więc obowiązek dawania świadectwa, jaki spoczywa na uczniach Pana.

Stosowanie się do owych zasad należy ukazywać Maryję obecną w tajemnicy Chrystusa i Kościoła tak, jak życzył sobie tego Sobór Watykański II.

Zasługa dokumentu w ustaleniu normatywnych zasad, co do autentyczności pobożności maryjnej, jest niezaprzeczalna: one będą stanowić istotny punkt odniesienia dla dynamiki kultu Kościoła.

O odnowie niektórych form pobożności maryjnej mówiła już Adhortacja MC (40-54). Dokument Kongregacji wymienia ponadto: święta liturgiczne NMP, soboty maryjne jako wprowadzenie do świętowania niedzieli, tridua, tygodnie, nowenny, miesiące maryjne, ćwiczenia jak rozważanie słowa Bożego, *Angelus Domini*, *Regina coeli*, Różaniec, Litanie do NMP, akty poświęcenia, szkaplerze, medaliki NMP, hymn *Akatisos* starożytnego Kościoła niepodzielnego, będący obecnie własnością Kościoła Wschodniego i Zachodniego.

Urząd Nauczycielski Kościoła dowartościował pobożność ludową podporządkowując ją liturgii Kościoła, która musi zawsze wylaniać się jako „forma wzorcowa”, źródło inspiracji, stały punkt odniesienia i szczyt. Kult chrześcijański od „Chrystusa bierze początek i skuteczność, w Chrystusie znajduje pełny i doskonały wyraz oraz przez Chrystusa w Duchu Świętym prowadzi do Ojca” (MC, wstęp).

APLIKACJE PASTORALNE OBECNOŚCI MARYI W LITURGII I POBOŻNOŚCI LUDOWEJ

Obecność Maryi w liturgii i pobożności ludowej ma przede wszystkim znaczenie pastoralne, które wskazuje na przykład Maryi w celebracji misterium liturgii.

Posoborowa liturgia ujawnia bowiem wrażliwość Kościoła na kult Matki Pana wyrażający się w Jej naśladowaniu.

Liturgia stosując naukę i język Ojców Kościoła na wiele sposobów wyraża znaczenie przykładu Najświętszej Maryi Panny. Przede wszystkim w sprawowaniu misterium liturgii. Matka Pana jaśnieje jako „przykład cnót” (KK 65) i wzór wiernego współdziałania w dziele zbawienia (WTiP 7-10). Liturgia nazywa Ją wzorem, zwłaszcza chcąc podkreślić Jej świętość i ukazać Ją wiernym jako wierną służebnicę Pana (Łk 1, 38; 2, 48) i doskonałą uczennicę Chrystusową, chcąc poprzez wskazanie na postawę NMP kształtować życie Kościoła i kierować jego krokami na drodze wiary i naśladowania Pana³⁸.

³⁸ S. C z e r w i k, *Maryja wzorem współdziałania Kościoła z Ojcem, Synem i Duchem Świętym w celebracji Eucharystii według „Zbioru Mszy o Najświętszej Maryi Pannie”*, *Salvatoris Mater* 3(2000), s. 157-161. 170-176.

Kościół zaś zachęca wiernych w świętej liturgii do naśladowania Błogosławionej Dziewicy przede wszystkim ze względu na wiarę i posłuszeństwo, z jakim przyjęła z miłością zbawczy plan Boży.

Wpływ przykładu NMP, uwidaczniając się w samej akcji liturgicznej, przynagla wiernych do upodobnienia się do Matki, aby tym samym pełniej upodobnić się do Syna. Zachęca ich także do sprawowania misterium liturgii z takim duchem pobożności, z jakim Ona sama uczestniczyła w narodzeniu Syna, w objawieniu, śmierci i zmartwychwstaniu. Przynagla wiernych, by gorliwie strzegli słowa Bożego i starannie je rozważali, by z radością wielbili Boga i Jemu składali dziękczynienie, by się modlili wytrwale i z ufnością prosili Boga; by się okazywali miłośnikami i pokornymi; by szanowali Prawo Pana i spełniali Jego wolę, by czuwali oczekując Pana, który nadchodzi.

„Liturgia rzymska napomina wiernych, aby przyjęli słowo Boże, często im przedstawia przykład Najświętszej Maryi Panny, która gorliwie słuchała słowa Bożego i jako nowa Ewa, posłuszna słowu Bożemu, zachowywała słowa Syna w sercu. Dlatego słusznie pozdrawia się Matkę Jezusa jako «Dziewicę słuchającą, która z wiarą przyjęła słowo Boże». Podobnie «postępuje Kościół, który – zwłaszcza w świętej liturgii – słucha słowa Bożego i je przyjmuje oraz głosi i czci, a także udziela wiernym jako chleba życia; ponadto w jego świetle bada, jakie są znaki czasów, i wyjaśnia oraz przeżywa wydarzenia ludzkie»³⁹. Duszpasterzy zaś zachęca aby pouczali wiernych nawiedzających sanktuaria, uczestniczących w sobotnich mszach o NMP, że znakomitym wyrazem pobożności maryjnej będzie w czasie liturgii otaczanie miłością proklamowanego słowa, słuchanie z wiarą i zachowywanie w sercu; rozważanie go w duszy i szerzenie ustami; wierne wypełnianie i stosowanie do niego całego życia⁴⁰.

Urząd Nauczycielski Kościoła, we wspomnianym dokumencie zwraca się do duszpasterzy, aby dla uświęcenia wiernych, odprawiając Msze o NMP, wskazywali na siłę przykładu płynącego z Jej osoby i starali pouczać wiernych, że Ofiara eucharystyczna jest pamiątką śmierci i zmartwychwstania Chrystusa, oraz zachęcać ich do czynnego i pełnego udziału.

Adhortacja *Marialis cultus* wskazuje na Maryję jako „nauczycielkę pobożności”, a ci, którzy umieją patrzeć na Nią, potrafią jak Ona uczynić ze swego życia wyraz kultu Boga, a z samego kultu zasadę własnego życia (nr 21)⁴¹.

³⁹ *Lekcjonarz do Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, Poznań 1998, *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, nr 9.

⁴⁰ Tamże, nr 10.

⁴¹ Cz. Krakowiak, *Maryja wzorem trynitarnej pobożności chrześcijańskiej*, *Salvatoris Mater* 3(2000), s. 130-154.

Aplikacją pastoralną obecności Matki Pana w liturgii i pobożności ludowej, wynikającą z zasady „postępować jak Maryja”, winny być słowa św. Ambrożego cytowane przez MC w nr 21: „Niech w każdym będzie duch Maryi, aby służył Boga, niech w każdym będzie duch, by radował się w Panu”. Maryja jest przede wszystkim wzorem tego kultu, przez który życie każdego staje się ofiarą składaną Bogu.

ZAKOŃCZENIE

Soborowa reforma wskazała nowe zadania zarówno dla liturgii, jak i dla mariologii. Zaowocowała podkreśleniem obecności Maryi w liturgii w stopniu niespotykanym dotąd w Kościele rzymskim. Dokonana reforma ma wymiar jakościowy i cechuje się zmianą spojrzenia na obecność Maryi w liturgii. Należy stwierdzić, że nawet gdy obecność Maryi w liturgii rzymskiej jest postrzegana tradycyjnie, to jednakowoż nie można tego powiedzieć w odniesieniu do jej ujęcia teologicznego. W tym względzie należy zauważyć, że problematyka ta jest relatywnie nową refleksją, która coraz bardziej buduje dla niej fundamenty teologiczne, zaś efektywnie obszerny temat obecności Maryi odnajdywany jest w euchologii. Podstawą wspomnienia Maryi w liturgii jest to, że jest Ona częścią anamnezis, uobecnienia zbawczego dzieła Chrystusa, z którym jest związana nierozzerwalnym węzłem. Dlatego gdy w „czasie Kościoła” aktualizuje się sakramentalnie paschalna tajemnica Chrystusa, aktualizuje się również obecność Maryi w tej tajemnicy, z którą jest Ona nierozzerwalnie związana. Dziedzina ta pozostaje wciąż otwarta na dalsze badania historyczne, teologiczne i liturgiczne. O ile temat obecności Maryi w liturgii jest problemem nowym i szuka swych uzasadnień teologicznych, o tyle refleksja o obecności Maryi w pobożności ludowej jest tradycyjna i nie budzącą zastrzeżeń. Niemniej jednak jej formy muszą być skonfrontowane z liturgią Kościoła.

